

Vybrané poznámky a pojmy k didaktice

V rámci *doplnění ke studijním materiálům do Obecné a alternativní didaktiky* se pokusíme uvést shrnutí některých důležitých pojmů.

Naším cílem není nahradit slovník jen usnadnit orientaci v pojmech, které jsou již definovány v jednotlivých kapitolách vzdělávacích materiálů tohoto předmětu.

Autoevaluace

Stručně by se dalo říci, že autoevaluace školy je soustavný proces hodnocení, ve kterém škola (školské zařízení) shromažďuje údaje o všech hlavních aspektech fungování školy (z hlediska naplňování kurikula, vzdělávacích výsledků, školního klimatu aj.), které se vyhodnocují pro účel zlepšení fungování a efektivity školského (vzdělávacího) zařízení. (Kasíková, Vališová 2007 s. 321).

Didaktika

Didaktika (přesněji „obecná didaktika“) je „**pedagogická disciplína**, teorie vyučování... Jejím předmětem se staly *cíle, obsah, metody a organizační formy* ve vyučování. Jejich obecnými řešeními se zabývá *Obecná didaktika*, problémy jednotlivých stupňů a typů vzdělávání se zabývají odpovídající didaktiky, např. didaktika mateřské školy, didaktika základní školy, didaktika odborných škol (*školská didaktika*). Specifickými problémy vyučování v jednotlivých vyučovacích předmětech se zabývají *předmětové didaktiky*, resp. oborové didaktiky.“ (Maňák 1993 In Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 44)

Didaktické principy (zásady)

Didaktické principy (také didaktické zásady) můžeme chápat jako jakési poučky (teze, pravidla), které, když se jimi budeme v rámci edukace řídit, zaručí efektivnost vyučování. Pedagogické principy shrnují osvědčené zkušenosti lidstva a často bývají součástí dobře rozpracovaných pedagogických teorií (J.H. Pestalozzi, H. Spencer). Většina tradičních didaktických principů byla již rozpracována v dílech J. A. Komenského.

Didaktické prostředky

Pomůcky (modely, originální předměty, audiovizuální technika, počítače a příslušenství, textové pomůcky, vybavení třídy, plakáty, aj.)

Dovednost

Obecná (ale poněkud vágní) definice pojmu dovednost by mohla znít: „způsobilost člověka k provádění určité činnosti (např. čtení, řešení úloh určitého typu, - dovednosti intelektové; plavání, jízda na kole, obsluha technického zařízení – dovednosti senzomotorické“ (Švec 1998 In Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 270).

Edukace

Edukace (edukační proces) označuje souhrnně pojem „výchova a vzdělávání“. Používání pojmu edukace je praktičtější neboť procesy výchova a vzdělávání se v reálných situacích prolínají. V souvislosti s pojmem edukace se prosazuje i označení edukant (objekt edukace – tedy vzdělávaný, což je z hlediska obecné teorie vhodnější než omezený pojem „žák“) a edukátor (subjekt učení – tedy ten, kdo vzdělává) (Průcha 2002 s. 66, 67).

Evaluace vnější

Z vnějšku se souhrnným posuzováním a hodnocením škol zabývá v České republice instituce Česká školní inspekce ČŠI (orgán Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy MŠMT). Zajímavostí je, že například ve Finsku byl úřad, který by odpovídal svojí povahou České školní inspekci zrušen, a jeho evaluační úlohu převzali rodiče, přičemž se finské školství dlouhodobě hodnotí jako velmi kvalitní.

Fáze výuky

- motivace (vhodný stimul – naladění žáků na výuku, nejlépe probuzení zájmu o učivo)
- opakování (upevňování již naučeného učiva; nezbytné zejména, když probírané učivo navazuje na předchozí)
- expozice (proces seznamování se s novým učivem – výklad, dialog, demonstrace jevů, zápis učiva, aj.)

- fixace (proces upevňování nově získaných vědomostí a dovedností prostřednictvím cvičení, opakování, testování, aby se předešlo zapomínání; uvádí se, že během 8 hodin zapomínáme až polovinu získaných poznatků)
- diagnóza (reflexe popřípadě sebereflexe toho, co se žáci ve skutečnosti naučili; slouží také k hodnocení žáků)
- aplikace (využití získaných vědomostí a dovedností pro samostatné řešení úkolů či v praktických činnostech)

(srv. Skalková 2007 s. 222)

Klíčové kompetence

Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě. Jejich výběr a pojetí vychází z toho, jaké kompetence jsou považovány za podstatné pro vzdělávání na gymnáziu. Pro lepší pochopení klíčových kompetencí a snazší práci s nimi v ŠVP jsou klíčové kompetence v RVP G zpracovány jednotlivě, ale v praxi se navzájem prolínají a doplňují.“ (RVP G 2007 s. 8)

Klima třídy

Klima třídy je „sociálněpsychologická proměnná představující dlouhodobější sociálněemocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídy na události ve třídě.“ (Průcha, Walterová, Mareš 2002 s. 1000)

Kurikulum

1. vzdělávací program, projekt, plán
2. průběh studia a jeho obsah
3. obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech vztahujících se ke školnímu vzdělávání
4. seznam vyučovacích předmětů a jejich časové dotace pro pravidelné vyučování na daném typu vzdělávací instituce (srv. Průcha 2002 s.237; Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 110)

Obsah vzdělávání

Obsah: témata, informace (poznatky), plánované dovednosti, hodnoty, postoje, zájmy, ale někdy se také do obsahu řadí formy a prostředky výuky, plánované cíle a standardy vzdělávání. Je třeba rozlišovat **obsah výuky** (obsah realizovaný ve výuce –ten nemusí, jak ukazují výzkumy, být v souladu s obsahem předepsaným učebními plány a učebními osnovami), obsah vzdělávání a **obsah školního vzdělávání**. Dobrou představu o současném pojetí školního obsahu vzdělávání v kontextu jednotlivých předmětů si můžeme učinit prostřednictvím Vzdělávacích obsahů zařazených do kurikulárního dokumentu Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (to, co je obsahem vzdělávání ve školách, je obvykle vymežováno v kurikulárních dokumentech, jimiž jsou učební plány, učební osnovy, učebnice, didaktické testy, metodické pokyny, aj.)

Pedagogická diagnostika

Pedagogická diagnostika je „vědecká disciplína zabývající se teorií a metodologií diagnostikování v edukačním prostředí“ (Průcha 2000 s. 132).

Pedagogická evaluace

Evaluace znamená stručně hodnocení. Pedagogická evaluace je „zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizujících stav, kvalitu, fungování, efektivnost škol, částí nebo celku vzdělávacího systému. Zahrnuje hodnocení vzdělávacích procesů, hodnocení vzdělávacích projektů, hodnocení vzdělávacích výsledků, hodnocení učebnic aj.“ (Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 154 – Pedagogický slovník).

Příprava na vyučování

Přípravou na vyučování obvykle myslíme přípravu na vyučovací hodinu. Té ovšem předchází několik fází projektování výuky. Odpovědná příprava na vyučování by měla být naprostou samozřejmostí každého učitele (ostatně je za ni odměňován ve své mzdě, která zahrnuje nejen čas přímé vyučovací činnosti ale také čas na přípravu na vyučování). Nikde není předepsána přesná forma učitelské přípravy na vyučování.

Psychodidaktika

Psychodidaktika je poměrně mladá interdisciplinární teorie, která integruje a uvádí ve vztah výsledky z obecné didaktiky, kognitivní psychologie, psychologie učení, aj. Jedná se o teorii, která se opírá o rozumnou představu, že didaktické procesy musí vycházet zejména z psychologických determinant subjektů edukace. Teorií se zabývali např. B. S. Bloom, N. F. Talizinová, u nás např. V. Kulič. (srv. Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 192, 142)

RVP

RVP je zkratka pro oficiální závazný kurikulární dokument Rámcový vzdělávací program

Transmisivní vyučování

Dnes kritizovaný způsob vedení vyučování, kdy učitel (nejčastěji klasickou frontální formou) předává poznatky pasivním žákům, kteří si je zapisují a snaží si je zapamatovat. Při transmisivním vyučování se neberou ohledy na psychologii kognitivních procesů. Reakcí na tento způsob vyučování je konstruktivismus.

Učivo

Učivo je obvykle chápáno jako obsah vyučování

Vědomost

Vědomost podle Pedagogického slovníku „soustava faktů a pojmů, teorií a komplexních poznatkových struktur, které si jedinec osvojil prostřednictvím škol...“ (Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 270).

Výukové (vyučovací) metody

Metoda – cesta k cíli

V rámci didaktiky je pojem *vyučovací metoda* chápán jako „způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují k stanoveným cílům.“ (Skalková 2007, s. 181)

Vzdělávací program

Nový typ dokumentu: vzdělávací program – „kurikulární dokument, který vymezuje komplexním způsobem koncepci, cíle, obsah, příp. jiné parametry vzdělávání v určitém stupni či druhu škol.“ (Průcha, Walterová, Mareš 2003 s. 295)

Vzdělávání

Pojem vzdělávání se obecně v pedagogické teorii chápe jako proces záměrného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování.“ (Průcha 2000 s. 15)

Použitá (a současně doporučená) literatura

KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KASÍKOVÁ, H; VALIŠOVÁ, A. *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada, 2007.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika (2. přepracované a aktualizované vydání)*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha : VUP v Praze, 2007.